

Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet. Cluj-Kolozsvár. 1934. I. 342, II. 255 l. Az Erdélyi Szépművés Céh kiadása.

Váltakozó érzésekkel olvastuk végig Szerb kétkötetes művét. Vannak üdítő, szép fejezetei, vannak viszont lehangoló, bántó és bosszantó részletei is. Lehet, hogy a gyors munkára, valószínűleg könyvnapi megjelenésre sürgető kiadói érdek is oka volt, hogy a kétségkívül tehetséges szerző első nagyobb műve annyi gyarlóságot tüntet fel. Minthogy rövid két év alatt készült el a könyv (két kötet tanulmányra tán elég idő, de teljes irodalomtörténetre kevés), nem állhatott rendelkezésére az írónak az a különösen fiatal emberek számára üdvös távlat, mely a gondolatgyomok kiirtására s helyenként a nyelv és stílus megfésülésére alkalmat adhatott volna. Úgy látszik, a bíráló bizottságot is édes szender lepte el a mű egy-egy részleténél. (Az Erdélyi Helikon pályázatán tudniillik ez az irodalomtörténet jutalmat nyert.) Ez lesz az oka, hogy a könyvben ott rekedtek némely szellemeskedések, melyek miatt a szerző ízlése érettebb fokán pirulni lesz kénytelen; ott terjengenek egyhangú, szóáradatba fúló részletek, melyekből egyetlen menekvése az olvasónak, ha egyszerűen tovább lapoz s nagyszámban zöldelnek benne naív kritikai észrevételek is. Ha mindehhez hozzávesszük a szerző hetyke hangját, az a benyomásunk, hogy a magyar irodalom fejlődését rajzoló író maga is a fejlődés szakában van.

De úgy látszik, a pályázati feltételek is hozzájárultak a mű szervezetbe-vágó fogyatkozásaihoz. E feltételek tudniillik megszabják, hogy az egész magyar társadalomhoz szóljon, de elsősorban a kisebbségi sorsban élő magyarsághoz. E gondolat maga is ellenmondás. Figyelmén kívül hagyva azt, hogy az egész magyar társadalomnak, mint más társadalmaknak is, csak elenyészően kis része (írók, tudósok és irodalomtanárok) olvas irodalomtörténetet: e kis részt is áthidalhatatlan világnézeti és irodalmi felfogás választja el egymástól. Mind-egyikhez tehát nem szólhat a mű, mert hiába „szól“, nem kapja meg az óhajtott választ. A kisebbségi sorsban élő magyarságnak pedig, úgy hisszük, mégis csak más a szükséglete e tekintetben. Ott bőséges szemelvényekkel és jegyzetekkel készült irodalmi olvasókönyv tán inkább megfelelné a célnak, mint kétkötetnyi elmélkedés a hézagosan ismert s kevésbé hozzáférhető irodalmi multtól. — Nehézséget okozhatott a szerzőnek az is, hogy a pályázati feltételek az „irodalmat formáló eszmei, szociális, gazdasági és politikai erőforrások“ mellett az esztétikai szempont vezető szerepét hangsúlyozták. Már Farkas Gyula művének kollektív szemléleti módszere is elhanyagolta a költői művek behatóbb esztétikai elemzését; Szerb Antal műve e szempontot egyszerűen kikapcsolja s a költők tárgyalásánál többnyire megelégszik azok egyéniségének vizsgálatával. Nem tudjuk, a rendelkezésére álló tér, vagy a szerző készültiségének fogyatékosága okozta-e, hogy a pályázati feltételek e kiemelt pontjának nem felelt meg. S itt a pályamű és a pályázat feltételei közt egy másik ellentétre is rá kell mutatnunk. A feltételek fontosnak tartják, hogy „éles körvonalakban emelkedjék ki a műben a magyar zseni minden más néptől különböző sajátága“. A szerző azonban többek közt Ignóus tanítványa is: „Miért csak az az érték, amiben másoktól különbözünk s miért nem az is,

emiben velük egyek vagyunk?“ Szerb Antal helyeslő szavakkal idézi Ignotus e felfogását s hatása alatt a régibb irodalomtörténetírókkal szemben azt vallja, hogy míg: „az ő előadásukban a centrális szerep annak jutott, hogy miben különbözik Magyarország Európától, — mi azt mutatjuk meg, hogy miben hasonlít hozzá“. Nem szólva most arról, hogy ez az elv teljesen egyoldalú, hiszen egy tárgyilagos irodalomtörténetnek a hasonlóságot és különbözőséget egyaránt föl kell tüntetnie, sőt az eltérő vonásokat bizonyára már csak azért is nyomatékosabban, mert az eredetiség nagyobb érték a többnyire hatásokon és utánzaton alapuló „hasonlóság“-nál — most csak azt állapítjuk meg, hogy Szerbnek ez az elve is ellenkezik a pályázati feltételek szellemével. S könnyű lenne kimutatnunk, ha a kérdés fontos lenne, hogy a pályamű a többi feltételnek sem felelt meg.

Folyóiratunk terjedelme megfoszt annak lehetőségétől, hogy Szerb Antal könyvének minden erényével és fogyatkozásával jegyzeteink teljes felhasználásával foglalkozunk. Ezért a mű olvasása nyomán kelt, néha aprólékosnak tetsző megfigyelésekkel igyekszünk számot adni az író és műve szelleméről, hiszen egy-egy ilyen apró adat néha villámszerűen világít bele az író lelkeségébe s az ettől kijelölt útirányba. De bevilágít a szerző tárgyismeretébe, forrásaiba, írói modorába és szándékaiba is s a sok pillanatnyi sugárban — hisszük — kialakul az olvasó előtt a mű értéke.

Szerb Antal a XX. század szellem-történeti magaslatáról gögös fölénnyel tekint le a XIX. század földhözragadt irodalomtörténeti szempontjaira s művében állandó refréknént tér vissza a kicsinylő hang, mellyel e századot minél korlátoltabbnak igyekszik feltüntetni. „A legújabb generáció, az ú. n. szellem-történeti iskola a gyakorlatban már rég szakított az oppozíciós nemzet- és irodalomfelfogással...“ „Nem mindenki, aki mondja: Uram, Uram, megyen be mennyek országába és nem mindenki nagy költő, akinek a versei a nemzeti eszmével foglalkoznak.“ (Vajjon hol olvasott nemzeti eszmével „foglalkozó“ verseket, melyeknek gazdáit Beöthy Zsolt — mert a támadás különösen őllene irányul — nagy költőknek nevezte ki?) „Mária Terézia maga köré gyűjtötte a bécsi udvarba a magyar nemes családok legdaliásabb fiait, hogy mint testőrök szolgálják. Így akarta a nemességet elnómetesíteni, *tantította a mult század*. Így akarta a nemességet Európához közelebb hozni, gondoljuk inkább máma.“ A mult század „nem vette észre, hogy a ballada szűkös kereteibe Arany csak rezignációból bocsátkozott bele, fáradságból (!) és virtuózkodásból, mint a nyelvtanulásba“. Állandóan visszatérnek a régibb felfogást leszóló efféle megjegyzések, néha gunyorosabb éllel s önteltebb és fölényesebb hangon is. De nagyobb baj, mikor a szerző a való rovására vakmerően torzítja el egy-egy író képét. Ime: „Beöthy Zsolt a magyar irodalomtörténetet áttette a parlamenti szónoklat terminológiájába.“ (Aki csak egy pillantást vetett a két „terminológiába“ tudhatja, mily téves állítás ez.) Aztán: „Beöthynek sikerült az egész magyar irodalmat a negyvennyolcas párt szemszögéből átértéklni. A Halotti beszéd szerzőjétől kezdve a saját koráig megvizsgálta, melyik író mennyire volt tüzes híve a függetlenségi eszmének.“ (!) Beöthy szerint „minél többet hord egy író magában a volgai lovasból, annál magyarabb“. (!) Beöthynél „jelzős és körmondatos dicsőségből egyformán kijutott kicsi és nagy költőnek, árnyalás és pathos-fokozat nélkül, ha jó hazafiak, a függetlenség bajnokai voltak“. Különösen Beöthy „nemzeti“ szempontja van a begyében,

mert Beöthynél ez „különös szintézisre jut a függetlenségi pártpolitikával és annak társadalmi hátterével“. (NB. Beöthy sohasem volt függetlenségi párt-politikus!)

Ezekután hadd szólaljon meg Beöthy Zsolt. „Irodalmunk története a közös emberi műveltség fejlődéséhez való viszonyunknak s egyszersmind nemzeti fejlődésünknek története.“ („Irodalmunk és irodalomtörténetünk“.) Majd: „Nem élvén elszigetelten, hanem más népek, országok, vallások között: életünk egész folyásában ki voltunk téve idegen hatásoknak, az emberiség nagy mozgalmai, törekvései, szellemi áramlatai hatásainak.“ „Amint irodalmunkat nem ismerhetjük meg alaposan és nem tárgyalhatjuk a külföldétől elszigetelve: éppoly kevéssé szakíthatjuk el művelődési életünk egyéb mozzanataitól: nyelvünk történetétől, tudományunk és *művészetünk fejlődésétől*, a közműveltség ápoló és terjesztő eszközeitől, az iskolák, a könyvírás és könyvnyomtatás, a tudományos intézetek ügyétől.“ (Ugyanott.)

E pár mondatból is nyilvánvaló, hogy Beöthy, jóllehet nemzeti irodalomtörténetet írt, felfogásában igaz szellemtörténeti érdeklődést tanúsít, jóval a német szellemtörténet fellépte előtt. Az a benyomásunk, hogy amint Szerb Antal sok mindent nem olvasott el, akkép Beöthyről is csak hallomásból beszél. Amit a volgai lovassal kapcsolatban mond, az is azt bizonyítja, hogy vagy nem ismeri Beöthy Kis tükrét, vagy nem értette meg szimbólumának jelentését. Általában — mint már a közölt idézetek is sejtetik, a „nemzeti szellem“ és „hazafias“ szavak a szerző számára vezényszavak a tüzelésre. — Beöthyvel kapcsolatban az egyetemi tanárokról is megvan a „véleménye“. A Beöthy után „következő egyetemi tanárnemzedék is nagyobbraest az ő kezén nevelkedett és az egyetemi tanár sajátos lélekalkatánál fogva nem szívesen változtat a multban jól bevált koncesszió“. Ez ítélezésével szemben feltűnő, hogy a szerző egyrészt az egyetemi tanároknak igen sok gondolatát felhasználja, kitűnő emlékezőtehetsége az egyetemen hallottakat is megőrzi, másrészt műve végén a legteljesebb elismeréssel épp egy egyetemi tanárban ünnepli a kiváló gondolkodót.

Ilyen ellenmondás, kapkodás és következetlenség általában igen sok van a könyvben, bizonyítva, hogy a szerzőben még nem alakult ki egységes felfogás az irodalomról. Ötletszerűségét, ellenmondásait és tévedéseit szemléltessék az alábbi példák.

*

A bevezetésben helyesli (7. l.), hogy a franciák és németek hagyományaikhoz ragaszkodnak, pár lappal későbbi célkitűzésében (18. l.) ezzel ellentétben, a magyarság és európaiság szintéziséről szólva, figyelmen kívül hagyja a nemzeti hagyományok hatását. — A módszerről írva elítéli, hogy a régibb irodalomtörténet az írók történetét tárgyalja, de azért ő is ad életrajtot. — Azt ígéri, (21. l.) hogy ha lírai költőről lesz szó, sokat fog idézni, ezzel szemben csak akkor idéz sokat, ha mulattatni akarja közönségét, mint pl. Horváth István etimologizálásának tárgyalásánál, vagy Lisznyaiéknál. (De itt is nem közvetlen forrásból veszi a verseket, hanem Beöthy képes irodalomtörténetéből.) — Bevezetésben Beöthy Zsoltot „nagy és azóta utól nem ért régi irodalomtörténetíróink és kritikusaink“ közé sorozza, ki feladatát „diadalmasan“ teljesítette; könyve második részében gáncsolja s méltatlanul ír róla. — A régi irodalomtörténetnek a humanisták „pletykálkodó szenvedélyéből fejlődött“ hajlamát hibáz-

tatja (9. l.) s később (21. l.) ugyanezek a régi humanisták válnak pletykálkodó hajlamaikkal mintaképeivé. — Az 58. lapon azt mondja: „a magyar protestantizmus nem is fejlődhetett máskép, mint a *nagybirtok* pártfogása alatt“; pár sorral lejjebb: „Ez volt az első szellemi mozgalom, mely az ország *egész lakosságát* megindította és *gondolati állásfoglalásra* kényszerítette“; végül: „a kereszténység most vált a magyarság *tudatos* sajátjává“. Így esik mondatról-mondatra messzebb az először említett cuius regio, illius religio gondolatától. — Versidézetei is gyakran homlokegyenest ellentétei a róluk mondott ítéletnek s így nem „példák“, hanem cáfolatok.

Lássunk szemelvényeket a tárgyi tévedések gazdag gyűjteményéből is. A 42. lapon a ferencesek és domonkosrendiek izzó vallásosságát reakciónak mondja Luther ellen (!). — Az 55. lapon a vallási kérdésekben türelmes (?), felvilágosodott Erasmus nálunk nem talált visszhangra, holott tény, hogy Erasmust egész sereg humanista követi az 1510–20-as években. — A 137. lapon Rimay Jánost irodalmunk első irodalmi „*szervezőjének*“ (!) mondja. — A 165. lapon a *népi* és *népies* fogalmát összezavarja. — A 193. lap szerint „Amade talán az egyetlen költője a magyar irodalomban a rokokó szerellemnek“. Később Csokonait mint a rokokó-szellem főképviselőjét tárgyalja. — A 206. lapon Toldit a „nemzeti legenda“ (!) hőségnek nevezi. — A 225. lapon Sándor István Sokfőelőjét folyóiratnak mondja, holott az nem folyóirat, hanem időnként megjelenő kötet volt. — A 246. lapon középkori időmértékes sorokról beszél, pedig e korban *nem volt* időmérték. — A 258. lapon Kazinczy „Érsemlyén született“ Érsemlyénben helyett. (Ez lehet sajtóhiba is.) — A 266. lapon szerzőnk feleségül adja Berzsényi Dánielnek Dukai Takách Zsuzsánnát, „*a költőnő hugát*“, holott a költőnő e házasság (1779) után 16 évvel született s unokahuga volt Takách Zsuzsánnának. — A 285. lapon Lilla „*behódol* a tirann törvénynek“. valójában azonban Lilla nem ismerte a mai „pesti“ nyelvet s így csak „*meghódolt* a tirann törvénynek“. — A 287. lap szerint Fazekas Ludas Matyjijába „nem szabad demokratikus tendenciát beleolvasni“. Nem is kell beleolvasni, mert *benne van*. Ezt Fazekas is elárulja. — A 295. lapon a szerző el van ragadtatva, hogy Katona hősei „*néha* csodálatos képekkel fejezik ki emésztő fájdalomukat“ s példát idéz erre. Érdekes, hogy Arany ezt az egyetlen példát kifogásolta Bánk dikiójában. — A 297. lapon Tiborc panaszából ad mutatóványt a szerző s gonoszkodva jegyzi meg, hogy „ki tudja, ha ma írta volna a Bánk bánt Katona, a cenzura szó nélkül hagyta volna-e ezeket a sorokat?“ Bizonyára — nyugtathatjuk meg —, mert „e sorok“ tendenciózus idézése íme megjelenhetett!

De térjünk a második kötetre: jobban kell takarékoskodnunk a helyvel, mint szerzőnknek a hibákkal. Itt a bevezetésben azt állítja, hogy „Petőfi költszetében nyer végleges formát a magyarság optimista önszemlélete: «Magyar vagyok», «Legszebb ország hazám» és «Ha a föld isten kalapja, hazánk a bokréta rajta.»“ A szerző egyik költeményt sem olvasta végig, mielőtt e sorokat leírta, mert különben nem választotta volna ki az „optimista önszemlélet“ bizonyítására a költő pesszimista verseit. E sötét hangulatú költeményekből (a másodiknak címe: «A magyar nemzet») csak foszlányok maradtak emlékeztében s innen származik a még Petőfira is hamis általánosítás az önszemléletről. — A 20. lapon a síkság, hegy és irodalom végleg elavult elméletét veszi át Beöthy Zsolttól (!). — A 23. lapon nem hiszi, hogy az egyén típusba beosztása valamit is megmagyaráz. Itt saját módszerét: a szellemtörténetit cáfolja.

hiszen az tipizál! — Az 57. lapon nem tudja, hogy Petőfinél a népiesség mint politikai program csak 1847-ben kezdődik. (L. Horváth J., Petőfi.) — Az 59. lapon túlzó hajlama ezt mondatja vele: „János vitézben nincs semmi, ami nem fordulhatna meg egy értelmesebb parasztember fejében.“ — A 79. lapon az „eposzi hitel“ hamis, zagyva s egymásnak ellentmondó magyarázatával mulattatja a szakembert. — A 88. lapon Tompát „korlátolt“-nak nevezi. — A 89. lapon azt eszeli ki, hogy Arany „az intellektuális világban állandóan otthon-talannak érezte magát“, majd (91. lap), hogy az igazi népről „az Elveszett alkotmány óta egy szót sem szól, *tartja* az osztályfegyelem“. (A szerző itt Móricz Zs. regényes irodalomtörténetírói képzeletét használja forrásul.) — A 114. lapon a „Fővárosi Lapok“ jelentőségét egy hirdetéssel s egy állatkerti hírrel jellemzi, hozzáfűzve, hogy e lap s a „Vasárnapi Újság“ „legfőképp fiatal leányok szellemi igényeire voltak tekintettel és azt a fehérlelkűséget árasztot-ták, mely akkoriban állítólag még jellemezte a fiatal lányok lelkivilágát“. A fehérlelkűség „állítólagosságára“ nézve eloszlatjuk a szerző kétségét az-zal, hogy akkor még nem olvasták a *Színházi Életet*, melyet ez az irodalom-történet 13 sorral tisztel meg, míg Csokonai Dorottyjára csak 5 sort áldoz. — Tárgyi hiányainak s forrástanulmányainak fogyatékos voltára egyébként jel-lemező, hogy a népballadáról szólva (I. 176. l.) Solymossy Sándor tanulmányát, Jókairól írva Zsigmond Ferenc művét s Kemény Zsigmondra nézve Paizs De-zsőnek éppen szellemtörténeti szempontból fontos tanulmányát nem is említi.

Idézetei sem a legmegbízhatóbbak. Beöthy Zsolttól idézve Zrínyi nyelvé-nek „a viharos tárgyhoz való görgeteges futását“ említi (I. 155. l.), holott Beöthy „a viharos tárgyhoz *illő* görgeteges *folyásá*“-ról írt. Vörösmarty „ke-serű pohár“ című verséből így idéz: „nincs veszve bármi sors között“, ehelyett: „nincs veszve bármi sors *alatt*“ (I. 150. l.). Petőfitől: „Magyar vagyok, leg-szebb ország *a* hazám“ (II. 5. l.). A szerző, úgy látszik, emlékezetből írta vagy diktálta e jambikus sort, nem véve észre, hogy az „*a*“ fölösleges. Ilyesmire mondta Vörösmarty, egy színész nő szavalatát bírálva, hogy „a verslábak töre-dezve, csonkán hullanak ki ádáz fogai közül“. Ezekután hogyan legyen bizal-munk egyéb idézeteihez?

Nyelve és stílusa: az irodalmi nyelvbe oltott „pesti“ nyelv. Csiszolt mű-érzéket bánt, ha irodalomtörténetben ilyeneket olvas: Tinódinak nagy „pub-likumsikora“ volt; Kiss József verseiből „mélyebb önmagát feltárását lehet ki-hallani“; legritkább eset a feleséghez írt jó vers: „Himfy is itt mondott csődöt“. „Az összes (!) társadalmi osztály átalakul“ (II. 110. l.). Arany megírja „leg-ravaszabb balladáit“ (II. 90. l.) stb., stb. — A szerző nem tudja, hogy „nem-csak-de“ kötőszó nincs. *Nemcsak* ezt nem tudja, *hanem* azt sem, hogy az *amely* és *ami* közt különbség van. — Nyelve tele van az idegen szavak nyelvpusztító férgelével. E férges nyelvet (dokumentum, specifikum, regisztrál, konstáns, polemikus, pregnáns, devóció, innováció, atmoszféra stb., stb.,) szoreti s nehez-tel Kosztolányi Dezsőre, amiért a nyelvtisztításban résztvesz: „Különös és nehe-zen érthető önellentmondás, hogy a nyelvkezelés titkainak ez a mestere újabban a nyelvtisztító purizmus művészetellenes laposságainak a hívéül szegődött“ (II. 204. l.).

S mit szólunk az ilyenekhez: „Szükségtelen elbűvészkedni azt a tényt, hogy születésénél fogva Zrínyi horvát“? Ki akarta elbűvészkedni? — Mit szól-junk részrehajlásához kedvenc íróival szemben? Bródy Sándort ünnepli, „mert

ő volt az első, aki prózájába beengedte az akkortájt születő pesti nyelvjárás sajátos fordulatait“, s „a pestinek ugyanannyi vagy ugyanolyan kevés joga van ahhoz, hogy beszivárognon az irodalomba, mint a palócnak vagy az alföldinek — ez is *népnyelv*, ha beszélői nem is művelik a földet“ (!). Aztán: „Szomorynak vannak mondatai, amelyek többet érnek kitűnő és észszerű írók egész munkásságánál“ (II. 163. l.). „Bizonyos fokig Heltainak köszönhető, hogy Petőfi népszerű maradt akkor is, amikor a nagyközönség általában elfeledkezett a magyar klasszikusokról“ (II. 152. l.). Viszont Petőfiről (II. 46. l.) így beszél: „nem kell a könyvszerű feledésből kiásni“, „eleven volta a legszebb bizonyítéka annak . . ., hogy a magyarság meg tudja becsülni irodalmi nagyjait“.

Lapszámra idézhetnők az ily ellenmondások, hamis szempontok, elfogultságok, kaján célzások és tárgyi tévedések sorozatát, de azt hisszük, az eddigi mutatóványok is elég meggyőző tájékoztatást adnak a mű szelleme és értéke felől.

*

Az egész mű áttekintésénél mégis úgy látjuk, hogy Szerb Antal könyvének ez ellenszenves vonásai mellett is vannak figyelemreméltó tulajdonságai. Főérdeme látszólag az, hogy ez az első kísérlet az egész magyar irodalom szellemtörténeti összefoglalására. Igaz, ezt az érdemet némileg csökkenti, hogy az Erdélyi Helikon pályázatán egy-két, ugyancsak modern felfogásúnak ígérkezett mű is résztvett s ezek, mint az egykori bírálatból következtethető volt, nemigen maradtak alatta Szerb Antal pályaművének. Így időrendi elsősege jórészt véletlen. Véleményünk az, hogy a szerző szerencséje a pályabírák ítélete folytán nagyobb volt, mint műve olvasójáé, ezért kívánatos lenne, hogy a mellőzött pályaművek az olvasókhoz fellebbezzenek s megjelenjenek.

Szerb könyvének két legértékesebb fejezete a „Főúri irodalom“ bevezetése (udvari kultúra) s a „Polgári irodalom“ bevezető része. E részek tömörök, elevenek s az igazság erejével hatnak. A költők és írók jellemzésében is vannak sikerült részek. De nemcsak az a hiány szembeötlő itt, hogy az írói egyéniségek rajza mellett csaknem háttérbe szorul a művek jellemzése (a Zrínyiász tartalmával 15 sorban végez s esztétikai méltatása is sovány), hanem az is, hogy néhol kitűnő műveket egyáltalán figyelemre sem méltat. A szerző írói egyénisége bizonyosfajta kettősséget mutat s az összhang e hiánya művén lépten-nyomon érezhető. Amint egyrészt vannak igen lelkes, ihletett sorai, melyek tárgyyszeretetét rokonszenvesen villantják meg: másrészt hideg, sértő, sőt cinikus is tud lenni. Néhol úgy hat, mint tárgyilagosságra törekvő szemlélő és ítélkező (például a reformáció és ellenreformáció tárgyalásánál), másutt (például a nemzeti és idegen szellemű írók bírálatánál) pártossága feltűnő, sőt kíméletlen. Tompa hazafias költészetéről felháborító méltatlansággal ír s ugyanilyen bárdolatlan modorban emlékszik meg Szabolcskáról („aki annyira nem volt megelégedve a párizsi Grand Cafével és bicskahiányt kifogásolt a salzburgi csapszékben“), nem fogja fel, hogyha a költészetnek minden, még a szerző előtt oly nagy kegyben álló erőtikum is tárgya lehet, akkor a hazafias érzés sem lehet belőle kizárva. Másutt túlzásaival az ellenkező végletbe esik s Mikest például annyira dicsőíti, hogy szárnyalása már-már a komikum határát érinti. (A magasztalásnak az az oka, hogy Mikes emberfajtája hozta létre a XIX. század „nagy emberbaráti reformjait“ s ezek távol állottak a „gyilkos“ szellemű „hitleri“-től!)

Kiválóbb költőink tárgyalása egyáltalán nem kielégítő. Inkább napi-

lapokba való ünnepi cikkeknek illenek be, mint egy modern irodalomtörténet keretébe. Vannak itt-ott jó gondolatai is (nem mindenütt tudjuk ellenőrizni, mennyiben eredetiek, mert újabb szokás, hogy a tanítványok az egyetemi tanár eszméit műve megjelenése előtt egész kedélyesen kisajátítják, mint Csáky gróf természet a jobbagyok; ideje lenne a tulajdonjog védelméről itt is gondoskodni!), de csaknem minden költő rajza után a kielégítetlenség érzésével tesszük le a könyvet. Petőfit például (Zolnai Béla ötletét túlozva) belepréseli a biedermeierkeretbe, erőszakosan torzítva el e gazdag egyéniségű lángelme igaz valóját s ezzel megfosztva méltó költői rangjától. Hasonló s talán még megdöbbentőbb tájékozatlansággal érti félre Gyulai Pál írói jellemét és Péterfy Jenő jelentőségét. A Gyulairól rajzolt kép minden vonása hamis s Péterfy Jenő írói kiválóságát lefokozó sorain bizonyára a szerzővel egykorú írói nemzedék fog legjobban csodálkozni, hiszen ennek épp egyik kiváló képviselője írta meg Péterfy-ről, hogy az Arany és Ady közti korszak legnagyobb írója. Szerzőnk általában nagyobb alázattal közeledik az élőkhez, mint az elhunytakhoz s az élők közül is inkább a szerkesztőkhöz és kritikuskokhoz...

A legteljesebb az Ady-fejezet. Mintha ide torkolna a két kötet tartalma, viszont a szerző mondanivalója, mértéke, szempontjai e forrásból indulnak ki. Aránylag tüntető részletességgel magyarázza a költő egyéniségének vonásait, amint azok költői kifejezésre találnak. Lényegében azonban nem mond többet, mint Horváth János, sőt a költő nyelvéről, szimbólumairól, zenéjéről még annyit sem.

Szereb Antal abbeli érdemét, hogy az első szellemtörténeti kísérletet adja. fentebb látszólagosnak mondtuk. Már ekkor történelmietlen felfogására gondoltunk. A mult irodalomtörténetét elítéli, mert az ízlésének és szempontjainak kialakításában Aranyhoz igazodott, de ugyanekkor a saját maga irodalmi lelkiessége Adyhoz illeszkedik. Mintha az egész irodalom minden patakjával és folyamával mint végcélba Adyba, e „szent nagy óceánba“ torkolna, viszont a szerző irodalmi szemléletének Ady lévén az alapja, innen tekint vissza a multa, Ady szemszögéből ítél, az ő életnézete s hatása alatt kialakult ízlés befolyásolják értékmegállapításait. Így amiért a multa hibáztatja, abban önmagát is elmarasztalja. Úgy látszik, műve tekintélyes részében a szellemtörténeti módszernek csak külsőségei vonzzák s az összefoglaló (kollektív) szemléletet gyakran csak ürügyül használja fel lényegtelen, inkább a szerzőre, mint tárgyára jellemző adatok, olvasóinak szórakoztatására szánt pletykák, rejtett és meghitt részletek feltárására. Anyaggyűjtésének és fejtegetéseinek ekkép nem az igazság „adj pennámnak erőt, úgy írhassek, mint volt“ Zrínyiből vett jeligeje az iránytűje, hanem — az olvasó kegye. Ezért célja és eszközei: az érdekeség, a hatás, a színezés. Szellemtörténete úgy viszonylik az igazi szellemtörténethez, mint egy politikai kortes tevékenykedése egy államférfi cselekedetéhez. S az egész mű oly műkedvelő hangulatos elmefuttatásaként hat ránk, kit hol szakemberek, hol szabad irodalomtörténészek, hol a saját feleltlenül csapongó ihlete termékenyítenek. A regényes élet- és korrajzok után íme egy regényes irodalomtörténet, mely biztató ígéret a szerző további — szépirodalmi működéséhez.

Mindenképen sajnálni lehet tehát, hogy e mű megjelenhetett. A tájékoztatlanokat fejtegetéseinek külső csillogásával, újszerű voltával, élénk előadásával és tereferéivel tévútra vezetheti, a maradi szellemnek pedig alkalmat adhat a szellemtörténeti irány ócsárlására.

Keményfy János.

Dormuth Árpád: A Vörösmarty-család multja Fehér megyében és Székesfehérvárott a XVIII. és XIX. században. Székesfehérvár, 1934. 27 lap.

Az irodalomtörténet nagy adója Vörösmarty Mihálynak. Mióta Gyulai Pál megírta a legszebb magyar életrajzot, azóta az irodalmi kutató munka újszólván alig érintette Vörösmarty világát. Riedl Frigyes az esztétikai értékelés újabb érdeklődésével megérintette ugyan s utána Horváth János, Viszota Gyula, Császár Elemér, Babits Mihály, Szerb Antal finom és frisszemontú elmélyedéssel hozzák mai érzékelésünk közelébe, de Vörösmarty ma is nagy titok és költői egésze ismeretlen előttünk.

Dormuth Árpád tehát régóta várt hiányt pótol, amikor, ha csak egy részletkörben is, de megindította ennek a fájdalmas adósságnak törlesztését. A legnehezebb és legkényesebb részhez nyúlt: Vörösmarty geneológiájához. Amint Vörösmarty költői munkái előtt is — a kimerítő forráskutatás híján — még sok kérdéssel állunk szemben, éppen így vagyunk családfája előtt. Dormuth Árpád nagy munkával összeállította a Vörösmarty-család Fejér megyében szereplő ágának származásrendjét. Munkájának több megállapítását Schneider Miklós kétségbe vonta. Mindaddig azonban, amíg adatainak ellenérvét nyilvánosságra nem hozza, Dormuth Árpádnak kell igazat adnunk. Dormuth óvatos pontossággal, finom elmélettel s szilárd adatokkal dolgozott. Nincs tehát semmi okunk arra, hogy — ha csak Schneider Miklós hasonló erejű tényekkel nem igazolja a maga családfarendjét —, Dormuth megállapításairól lemondjunk.

A Vörösmarty-családfa kérdése a nemességszerző ősig: Vörösmarty Jánosig fölmenő megállapítással azonban — amint ezt a szerző is jelzi — nincsen végleg megoldva. Korábról is vannak adataink Vörösmartyakról, akik részben dunántúliak, részben pedig tiszántúli származásúak. Lássunk egy-kettőt. Így 1413-ban olvasunk egy Nicolaus Weresmorth-ról, in Comitatu Albensi, kinek családját is ismerjük. Leányai Caecilia és Veronika, fiai pedig Melchior és Nicolaus. A krakkói egyetemen 1552-ben tudunk egy Georgius de Veresmarth nevű magyar hallgatóról. A heidelbergi egyetemen 1592-ben be van írva egy Veresmarth János nevű hallgató. Debrecenben 1595-ben találkozunk egy Vörösmarti János nevű rektorral. A budai disputában Vörösmarti Illés szerepel. Rozsnyai Dávid testvére Veresmarti Gáspár felesége stb. Vajjon igaza van-e Siebmachernek, aki szerint a mármarosai őrmezői Vörösmarty-ág kihalt, vagy tényleg volt folytatása? S ezek ide tartoznak vagy máshová? S vajjon túlmegyünk-e a kötelező óvatosságon és vétünk-e az igazságnak még csak a lát-szata ellen is, ha a tiszántúli és dunántúli ágak között valami, messzi homályba vesző összefüggést sejtünk és kívánunk keresni? A kutatásnak itt mindenesetre még igen sok feladata van.

A családfa rendjén kívül Dormuth Árpád nagy szorgalommal állította össze mindazokat a helyi vonatkozásokat is, melyek Vörösmarty életéhez vagy költészetének tájszempontról szükséges megértéséhez fűződnek. Úgy gondoljuk azonban, hogy itt is még sok a teendő. Vörösmarty költészetében sok a népmesei elem. Felöltő ez különösen a Zalán futásában, de másutt is. A borsónyi táj a maga német környékével néma lehetett előtte. A fejérmegyei, nevezetesen pedig a környéki kutatás talán értékes adalékokat tudna ezirányban nyújtani. Nem tartjuk szerzőnk munkáját teljesnek a helyi életrajzi vonatkozások adatösszegezésében sem. Hiányzik belőle Vörösmarty Baracsán, Velencén, de külö-

nösen Nyéken töltött utolsó éveinek milióadatolása és rajza. Személyes kutatásaink nyomán sok, eddig ismeretlen hagyományadat birtokába jutottunk, melyek Vörösmartynak a nyéki és szomszédos földbirtokoscsaládokhoz fűződő kapcsolataira és életmódjára világítanak rá. Bármilyen kicsinyek is ezek a most már az emlékezés aranyshálaitól beszótt adatok, mégsem mellőzhetjük azokat, ha Vörösmarty életét teljesen akarjuk látni. Ehhez a látáshoz, tudáshoz sokban hozzásegített Dormuth Árpád igen értékes munkája is. Ebben van minden érdeme és értéke.

—x.

Móra Ferenc önéletrajzi munkája. (*Móra Ferenc: A Daru-utcától a Móra Ferenc-utcaig.* Bp., 1934. Két kötet. I. kötet: 271 l.; II. k.: 289 l.)

Kitűnő és oly korán elhunyt jeles írónk e posthumus műve voltaképpen önéletrajz. A cím értelmé: mint lett a kiskunfélegyházi Daru-utca szegénysorsú szülöttéből országoshírű író, kiről utcát neveznek el. A mű érdekesnél érdekesebb adatok gyűjteménye, meglátszik rajta, hogy hőse már nem nézhette át gondosan, kegyeletes sajtó alá rendezői pedig nem tehettek mást, mint a már egyszer (sőt többször) megjelent lap- és folyóiratkivágásokat úgy, ahogy találtak s ahogy Móra összegyűjtötte őket, közzétegyék. A szomorúan nehéz helyzetnek jó eredménye, hogy a mű egyáltalán napvilágot láthatott, kevésbé jó eredménye, hogy a szerkesztés munkáját bizony nem nagyon dicsérhetjük.

A mű a költő ismert szubjektív tartalmú cikkeinek gyűjteménye. Móra azt írja egy helyen, hogy a lírikus elbeszélők minden írásuk ablakából kikönyökölnek (II. 139.). Ő maga is ilyen lírikus elbeszélő. „Nem igen tudok már én“, — írja e műve II. kötetében (77. l.) — olyat mondani magamról, amit az írásaimban el ne mondtam volna.“ „Nekem csakugyan nincs egyéb témám, mint magam.“ Benna van e két kötet rajzaiban Móra emberi és írói életének csaknem minden fontos adata, gyermekkorától betegsége részletes leírásáig, első hírlapírói szereplésétől a Kisfaludy-Társaságban való székfoglalásáig. Nemes, jó lélek sugárik felénk e lapokról s még valami, ami egész írói pályájára oly jellemző: humoros író, aki csaknem műveinek minden lapján a halálra gondol. Egy helyen így jellemzi önmagát: „Én csak olyan kis boltos vagyok a falu szélén, de ott se az országútra néz az ablakom, hanem a temetőre.“

Forrásait tekintve e műve is arra mutat, hogy Móra munkáiban sok érdekes reminiscencia van *Mikszáthra*. E gondolat magában Mórában is felmerült, de ő ezt szellemes fordulattal üti el. „Ezen legföljebb a nagy palóc sértődhetne meg, ámbár azt hiszem, inkább csak mosolyogna.“ E mű I. kötetének 21. lapján Móra egy gyereket, akit nem lehet megnevelni, így jelöl meg: „nem jó *matéria*“. Őt is, mint Mikszáthot, ha behúnyja a szemét, „az álom hazaviszi“ gyermekkori emlékeinek tájaira. „Az alakjaim is hiába szögediek, azok valóban félegyháziak. Az én írásaimban félegyházi nap süt, félegyházi szél fúj, félegyházi sárgarigó füttyül.“ „A láz vörös lován hazavitetem magam kisgyerekeknek a Daru-utcába“ (II. 132., l. ugyanezt II.: 183. is). Mikszáthra emlékeztet a kukorica-csész, aki „jenki-idiómával bujtatja az ördögöt a pulikutyába“ (I. 220.). Valójában a Mikszáth *Hosszúéletűek* c. rajza témáját írja meg Móra műve második kötetében (152—153.). Az aranyszörű bárányt is *Cukri*-nak hívják, mint a *Néhai bárányt*.

A mű első gyerekrájában *Herczeg Ferenc Lószórvitézének* nemcsak leírása, hangulata, beállítása, hanem még a szavai is felbukkannak („*Mikor én*

az égben jártam“, I., 9. l.). „Szerettem volna fölébreszteni Marikát és kis mar- kába tettem a körtemuzsikát. — Nesze, fogd meg, neked adom. De biz isten, nem veszem vissza.“

Igen érdekes e két kötet irodalomtörténeti jellegű anyaga. A Mórára vonatkozó anyagon kívül Mikszáthra vonatkozólag *A halhatatlan tróusztal* c. anekdóta szerint a szerkesztő a kis fizetést az új munkatársnál azzal pótolja, hogy „ennél az asztalnál alkotta halhatatlan remekeit Mikszáth Kálmán“. Az első kötetben (181—182.) egy, derék iparos per *Mixa* úr köszönti a nagy palócot. A második kötetben (138—146.) közölve a *Szemere György emlé- kezete* c. székfoglaló. Érdekes adata, hogy Dankó Pista: *Eltörött a hegedűm* című nótájának a szövegét *Békefi Antal* szegedi szerkesztő írta. Móra saját pályájára vonatkozólag becses a *Szegedi életem 25. évfordulójára* c. cikk (I. 243—250. s a következő fejezet). Teljes szövegében kapjuk itt *Az arany- szőrű bárányt* (II. 18—77. l.), valamint szép, érzelmes versei közül *Az utolsó subát*, az *Önarcképet* (40. születésnapjára), az *Üzenet haza* c. háborús ver- set, s *A jó Isten foltozó-szúcse* c. egyfelvonásost.

Zavarja az olvasót a rengeteg ismétlés. Némely dolgot 5—6-szor elmond, nem is mindig egyformán. A mű második kötetében (204. l.) azt írja, hogy családjából senkinek se volt sárgasága, de pár lappal előbb (189. l.) azt olvas- suk, hogy anyai nagyanyja sárgaságban halt meg (innen a negyvenen s 30 éves korában éppen olyan fehérfejű volt, mint költő-unokája). Egyes adatok foly- tonos visszatérései (a koporsóról lecsent aranybetűk, *Kalmár pap* alakja, az első riport a Szegedi Naplónál stb.) szinte ártanak az adat költői szépségé- nek. Sok az aktuális célzás, melyek már ma elhalványultak. Az adatok sor- rendjében sok a zavar. Egy cikk már házaskori élményeket mond el; pár cikkel odébb, megint legénykori epizódok előadása következik. Néhol meg az is benne maradt az eredetileg hírlapban közölt cikkben: „A többi aztán majd eldől a *jövő vasárnapig*...“ (II. 194. l.). Egy vezércikk *az adóról* (I. 149—) bátran elmaradhatott volna. A korrektúra sem elég gondos.¹

Ezek azonban mit sem változtatnak nemes írói egyéniségén, melyet ő maga ily szép, szerény szavakkal jellemez: „Nem vagyok több, mint kolomp- szó a gyepes dűlőkön, könnyű rőzsefűst a magyar mezők felett s a kolompzó elhangzik, a fűst elszáll velem együtt s azokkal együtt, akik kedvük lették bennem.“

Rubinyi Mózes.

Három akadémiai emlékbeszéd. A M. T. Akadémiában tartott újabb emlékbeszédek közül hármat óhajtok ismertetni, mint amelyek tárgyuk- nál fogva az *Irodalomtörténet* olvasóit, személyi szempontból pedig magamat érdekelnek közelebről.

I.

A *Vadnay Károly*ról szóló megemlékezés Badics Ferenctől való és 1932-ben hangzott el Vadnay születésének 100. és halálának 30. évfordulójára. A megemlékezésnek ez a külön rendeltetése magyarázza, hogy alig van benne szó Vadnay életéről (1832—1902), még kevésbbé szépirodalmi munkásságáról,

¹ Sajtóhibák: I. kötetben: 12, 18, 74 (goromba hiba latin szövegben), 81, 111, 113, 129, 131, 191, 219, 225, 236; II.: 113; a tartalomjegyzékben *Eladó* a *lóg* jogom helyett ez van: *lét* jogom. A 212. l. felesleges szóismétlés.

hanem Badics főképp mint szerkesztővel foglalkozik vele. Tudjuk, hogy Vadnay a Nagy Ignác-alapította Hölgyfutárnál kezdte hírlapírói pályáját (1854), ugyane lapnak lett a társszerkesztője Tóth Kálmánnal (1856); azt is tudjuk, hogy a Hölgyfutár megszűntével ők ketten indították meg a Fővárosi Lapokat 1864-ben, amely egy nemzedéken át volt a magyar irodalmi életnek és a főváros magyarrá fejlődésének egyik legfőbb szónívője, egyszersmind a kiegyezés korában, a 70 es, 80-as években feltűnt írói és költői tehetségeknek a bemutatója és méltatója. Badics a Vadnay által fölfedezett és pártolt költők közül legtöbb helyet *Endrődi Sándornak* szentel, úgyhogy ez a megemlékezés majdnem olyan mértékben szól Endrődiről, mint Vadnayról. Ezt nem hibáztatjuk, sőt helyesnek találtuk volna, ha Badics a Fővárosi Lapok fölfedezettjei közt *Szabolcska Mihályt* is megemlíti, akit 1891 első napjaiban mutatott be Vadnay és aki éppen a Vadnay szerkesztősége utolsó két évében vetett új fényt a Fővárosi Lapokra.

II.

Szily Kálmán fölött két emlékezésedet is tartottak, egyet a természetdős, az Akadémia főtítkára, majd főkönyvtárnoka fölött, másikat a nyelvtudós fölött. Szily ugyanis a maga hosszára nyúlt életét (1838—1924) majdnem egyenlően osztja meg a természet- és nyelvtudomány között. Mint nyelvtudóst Tolnai Vilmos méltatja az 1933 május 21-én tartott ünnepi ülésen elmondott beszédében (37—51. l.). Tolnai erre a feladatra annál hivatottabb volt, mert közvetlen mellette dolgozott, mikor Szily számos más vezetőállásán kívül még az új Nagy Szótár bizottságának az elnökségét is viselte. Szilynek nyelvtudományi munkássága legnagyobb részt a szótárak körül forgott, igazi nyelvtudóssá is egy régi, többnyelvű szótár, az 1585. évi *Cálepinus* magyar részének az eredetével való foglalkozás tette. Szilyt főképp a szók története érdekelte, elsősorban a saját tudományszakjába vágó magyar szóknak a története. Minthogy az e szakbeli szók nagyrészét a nyelvújítás szülte, e téren való fáradozásának eredménye lett *A magyar nyelvújítás szótára* (I. köt. 1902, II. k. 1908), ez a hatalmas mű, amely itt-ott mutatkozó hiányai mellett is — bizonyos vonatkozásban — nélkülözhetetlen. Szilynek szótárírói érdemeit az Akadémia új Nagy Szótára is hirdetni fogja, ha majd megjelenik, mert ennek az évtizedek óta készülő korszakos munkának az anyagát az ő egy negyedszázadra terjedő irányításával gyűjtötték, rendszerezték. Tolnai Szily Kálmának nyelvtudói érdemeit a dolgozótárs melegségével, de túlzás nélkül mutatja be, nekem pedig, mint debreceni embernek, jól esik hozzáfűznöm, hogy Szily a maga természet- és nyelvtudományi kettős munkásságával csak debreceni példákat követett, Földi, Diószegi, Fazekas és Szentgyörgyi példáját, akik 30—40 évvel ezelőtt a magyarnyelvű természettudománynak, egyszersmind a magyar nyelvtannak, a magyar szaknyelv több ágának voltak az alapvető művelői.

III.

Szabolcska Mihály fölött Császár Elemér tartott emlékezésedet 1933 október 23-án. Ez a dolgozat túlmegy a rendes emlékezésedek keretén, egymaga jóval terjedelmesebb (73 lap), mint a fentebb ismertetett kettő, tulajdonképp elég részletes életrajz és beható esztétikai tanulmány. Könnyen érthető, hogy

Császár szívesen időz Szabolcska kedves egyéniségénél és még szívesebben merül bele Szabolcska kodvelt költészetébe. A dolgozatnak ezt a két sajátosságát, tudniillik az életrajzi és az esztétikai felfogás részletességét, amely a meghallgatandó emlékbeszédnek nem, de az elolvasható tanulmánynak azonban igen is javára válik, egyrészt abból származtatjuk, hogy Császár nagyon szerette Szabolcskát, az embert, másrészt abból, hogy Szabolcskát, a költőt, mint a maga költőjét, szembeállítja a nyugatosokkal és más irodalmi irányokkal. De bármennyire szereti az embert és bármennyire látja a költőben a saját ízlése kifejezőjét, nem esik túlzásba, mert azt sem hallgatja el, hogy Szabolcska százakra meg százakra menő költeményei közül legföljebb egy tizedrész marad fenn és világ-irodalmi magaslatra csak az a három-négy emelkedik, amelyek költői pályájának első szakaszán termettek, például a Grand Caféban, a Salzburgi csap-székben, Dal a kis Demeter Rózsikáról. De ez természetesen sem Császár, sem mi szerintünk nem azt teszi, hogy Szabolcska múzsája egy-egy alkalomnak, egy-egy helyzetnek teljesen művészi kifejezését el ne találta volna. Szabolcska írói arcképéből Császár kifejejtett egy vonást, nem szól a prózaíróról; *Időtöltésül* című szépprózai kötetét (1890) meg sem említi, holott versköteteit, mind a tizenkettőt, cím és név szerint felsorolja.

Szabolcska, az ember iránt inkább elfogult Császár, nagyon is magáévá teszi a rajta esett sérelmeket; jobban fáj neki, mint annak idején Szabolcskának, hogy Debrecen elejtette, mint képviselőjelöltet (1910) és hogy ugyancsak Debrecen lemondatta a püspökjelöltségről (1911). Ezt utólag annál kevésbé kell Debrecennek szemére hányni, mert Szabolcska akár a képviselőséggel, akár a püspökséggel nem nyert volna annyit, mint amennyit veszített volna a magyar költészet; aztán nem szabad azt sem feledni, hogy mégis csak Debrecen nevelte Szabolcskát íróvá és költővé és a Szabolcska-kultusz tüze soha sem hamvadt el Debrecenben, a költőnek sem élteben, sem holtában.

Ezt a kultuszt, még pedig az egész országra kiterjedően, híven és hivatottan ápolja Császár Elemér emlékbeszéde.

Kardos Albert.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület ... XII. Vándorgyűlésének Emlékkönyve. Szerk. *György Lajos.* Cluj-Kolozsvár, 1934. 182 l.

Királyhágón-túli magyar testvéreink legfőbb tudós társaságának 1933. évi vándorgyűlését augusztus 27—29. napjain Sepsiszentgyörgyön, Boros György elnökleto alatt tartották. A címben írt becses tartalmú Emlékkönyv az összejövetel keretében elhangzott, különböző tárgykörű előadásokat foglalja magában. Közülök irodalomtörténeti érdekűek a következők: Kristóf György: *Kisfaludy Sándor Erdélyben.* A kis tanulmány megállapítása szerint Kisfaludy Sándort Erdély, a transzilvánizmus közvetlen ismerete és személyes szemlélete avatta magyar íróvá, költészetünk lelkes, érdemes, a maga idejében népszerű és ma is dicsőített művelőjévé. — Debreczy Sándor: *Kőrösi Csoma Sándor életéhez* c. dolgozatából kiténik, hogy Csoma családja a háromszékmegyet Kőrösön lakott. A még életben levő jogos Csoma-utód Brassóban iparral foglalkozik, miután ősi birtokát szülőfalujában eladta. Rövid 200 éves kőrösi multjuk bizonyossága szerint nem Kőrösön, hanem Zágónban ringott ősi bölcsőjük és ott még ma is élnek Csomák. Csoma Sándor anyjának neve Getse Krisztina; apját Balázsnak hívták s tekintélyes vezérférfi volt a faluban. Csoma Sándort 1784 április 4-én keresztelték meg: születésének ideje: március vége.

— Konsza Samu: *Katonadalok a székely népköltészetben*. A dalok tárgyköre: a katonaelet terhei, szenvedések, a bekövetkező hősi halál fénye és sötét árnya, a kedvesro való emlékezés és vágyakozás; kisebb részben a katonaelet büszkeségei, kevélységei. A. B.

Gál János: Nyelvi és irodalmi régiségeink syllabusa. Budapest, 1934. 61 l.

Régen óhajtottuk már Zolnai Gyula rövidre fogott jegyzékének (Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. Budapest, 1905) új kiadását. Zolnai munkáját most Gál János folytatta; kísérlete érdemes vállalkozás, de még helyesbítésre szorul. A szerző maga kiemeli, hogy Zolnai az 1533 előtti időből összesen 135 nyelvemléket sorol föl, e Syllabus pedig 215-ig viszi föl azoknak számát. Gál azonban mesterségesen is növeli nyelvemlékeink számát részben az Oklevélszótár, részben Jakubovich—Pais Ó-magyar Olvasókönyvének anyagával. Összeállítása azonban még így sem mondható teljesnek.

A műnek értékét és használhatóságát számos avult adat és elírás csökkenti. Csak néhány példát említek. A Lányi-kódex nem klarissza-apácák regulagyűjteménye, hanem a somlyóvásárhelyi premontrei apácák Ordináriuma. A Jordánszky-kódex s a vele egybekötött Ceemez-töredék, úgyszintén a Nagyszombati-kódex nem az esztergomi primási könyvtár, hanem az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár tulajdona. A Csemez-töredék elnevezésnek ma már csak történeti jelentősége van. A Gömör-y-kódexnek Katalin nevű másolója nem pálos apáca volt, hanem margitszigeti domonkos apáca. Pálos apácák egyáltalában nem voltak.

Nem kielégítő egyes kódexek tartalmának jelzése, például 107., 147., 156., 173. szám. Hiányos helyenként az irodalmi utalás: 44., 46., 65., 69. szám. A 63. számnál nem tünteti fel a jelenlegi lelőhelyet. Sajtóhibától sem mentes a könyv.

A nyelvemlékek iránti érdeklődést 1770-ig vezeti vissza a szerző; pedig Pray Györgyöt e téren már 1637-ben megelőzte Ferrari Zsigmond. Mind olyan adat, amit már teljesen megvilágított az újabb nyelvemlék- és kódexirodalmi kutatás.

A Syllabus használhatósága érdekében kívánatos, hogy átdolgozása a főntebbi észrevételek figyelembevételével történjék, új, kijavított alakjában azonban jó szolgálatot tehet nyelvi régiségeink bűvárainak. T. K.

Drasenovich Mária: Zrínyi Miklós könyvjegyzetei. Pécs, 1934. 78 l. Kultura-nyomda. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Olasz Intézetének füzetei, 7. sz.)

A magyar irodalomtudomány régi tartozását egyenlítettte ki a szerző, mikor helyszíni kutatás alapján végre képet nyújt az egykori csáktornyai könyvtár jelenlegi állapotáról és közli a XVII. század nagy epikus költőjének olvasmányaira vonatkozó széljegyzeteit.

A Kastner Jenő egyetemi tanár irányítása szerint, gondos elmélyedéssel készült dolgozataiból kitűnik, hogy Zrínyi hányatott sorsú s végül is a zágrábi egyetem birtokába került könyvtárának állománya 1932-ben már csak 239 mű (= 265 kötet) volt. Olyan könyvet, melyben kétségtelen hitelességű Zrínyi-jegyzet van, a szerző harmincnyolcat talált. A függelék híven közli a

magyar, latin és olasz jegyzeteket. A költő olvasmányaihoz fűződő s az egykorú eseményekre írójuk egyénisége szerint utaló glosszák igazolják a szép körültekintésre valló dolgozat megállapítását arról, hogy „a költő katona és ál'amfériú világnézete, történetfelfogása, egyénisége... a jegyzetek kis képeiben is már benne foglaltatnak a maguk teljességében“.

K. Gy.

M. T. Akadémiai Almanach MCMXXXIII-ra. (Bpest.) 1933. 289 l. A M. T. Akadémia kiadása.

Ez a rendkívül érdekes kiadvány főképp személyi vonatkozásban szolgál sokirányú, bő tájékoztatással legfőbb tudományos alakulatunk tagjairól. Megtudjuk belőle, hogy a belső tagokon kívül számos meghívott tudós vesz részt a három osztályra oszló társaság huszonkét bizottságának működésében. E munkásság méreteiről némi fogalmat nyújt az a több mint száz lapra terjedő könyvészeti egybeállítás, mely a tagok elmúlt évi irodalmi dolgozatainak címét sorolja fel. Az Almanach különböző szempontok szerinti további fejezeteiből megállapítható, hogy az Akadémia legöregebb tagja 1933-ban *Gadl Jenő* nemzetgazdász volt, aki 1846-ban, a legfiatalbb pedig *Mályusz Elemér* történetíró, aki 1898-ban született; a megválasztás időrendjében legrégebb tag *Horváth Géza* zoológus (1877), legifjabb pedig *Vendl Miklós* geológus (1933).

A történelmi vonatkozású áttekintésből kitűnik, hogy a *nagyjuttalom* a M. T. Akadémia fennállása óta mindössze négyszer adatott ki magyar irodalomtörténeti tárgyú műnek. Kétszer *Toldy Ferenc* kapta, harmadszor *Horváth János*, negyedszer pedig *Pintér Jenő*.

Az Akadémia elhunyt tagjainak száma: 1053. A ma is élő 228 tag közül az irodalomtudománnyal foglalkozó nyelv- és széptudományi osztálynak 7 tiszteleti, 15 rendes és 34 levelező tagja van. Az elnökségről, igazgatótanácsról és tisztviselekről is felvilágosító Almanach érdekességét fokozná az ügyrend közlése, melyre a 31. lap egyik jegyzete különben is utal.

M. V.

Pest-Buda irodalmi élete 1780—1830. Írta: *Csahihen Károly*. Második kötet. Budapest, 1933. 163 l.

A buzgó szerző, miután munkája első részében bemutatta a XVIII. század végi irodalmi élet két fő tényezőjének (az íróknak és olvasóknak) egymásra találását, folytatólag a fejlődés azon mozzanatait szemlélteni, amelyek helyi és időbeli együttes kibontakozásának köszönhető szellemi életünk központosulása. A főképp Virág és Kulcsár nevéhez fűződő előzmények ismertetése után Révai és Verseghy nyelvészeti vitájának történetét kapjuk, majd Kazinczy és pesti barátainak tevékenysége tárgyilag idetartozó részének leírását, utánuk pedig a főváros művelődési intézményei (egyetem, könyvkiadás, hírlap, folyóiratok, színpad- és színi irodalom, akadémiai törekvések) állapotrajzát: előbb a század első két évtizedében, majd 1825 körül. Az utóbbi szakaszban Kazinczy egykori szerepe is kellő megvilágítást nyer.

A rengeteg adata utaló s emiatt mozaikszerűen ható előadás feltűnően érezteti a hitelességre törekvés becsvágyát. Ez magában véve nem hiba, de nem is használ a másnemű hangsúlyra is igényt tartó megállapítások érvényesülésének. A szerző jó ügyre fordított sok fáradozása azonban így is elismerést érdemel.

V. M.

A bécsi gyűjteményekből Magyarországnak jutott tárgyak kiállítása a Magyar Nemzeti Múzeumban. Budapest, 1933. 82 l.

A napilapoknak már feledésbe ment tudósításai után ez a katalógus ad elsőnek teljes és megbízható jegyzéket a bécsi könyvtárakból visszakérült kincsekről. Hazajutott nyelvemlékeink: 1. Birk-kódex. 2. Bécsi vagy Révai-kódex. 3. Esztergomi glosszák kódexe. — Visszakapott nemzeti krónikáink: 1. Anonymus Gestája. 2. A Képes Krónika kéziratai (Sambucus- és Thuróczy-k.). 3. Kézai-krónika. — Mátyás király híres könyvtarából hazakerült 16 Corvin-kódex.

A függelék több hasonmást is közöl a kéziratos könyvek egyes lapjairól (Bécsi-k., Képes Krónika, corvinák). A Bécsi-k. bibliafordítására vonatkozó részben kár volt polemikus élt belevinni e hivatalos katalógusba. *T. K.*

A Magyar Gazdasági Irodalom Első Századainak Könyvészete (1505—1805). Kiadta a M. Kir. Mezőgazdasági Múzeum Könyvtára. Összeállították: Dóczy Jenő, Wellmann Imre, Bakács István. Budapest, 1934. 354 l. Egyetemi Nyomda.

E munka jó segédeszközt jelent nemcsak a szorosan vett szakköröknek, hanem az egyetemes magyar irodalomtörténetnek is. Az egyre jobban terjedő, szociális szemléletű kutatás ugyanis számos termékeny indítékot lelhet a most már könnyen hozzáférhető könyvészeti utalások nyomán. A lehetőség erre annál valószínűbb, mert a bibliográfia egybeállítói a tárgyi szempontból eléggé tágran értelmezett *magyar gazdasági irodalom* első három századának terméseként a magyarországi íróktól bárhol megjelent magyar, latin, német és tót műveken kívül a külföldi szerzőknek a mi gazdasági életünkkel foglalkozó munkáit is felsorolják.

A kutatási terület e jószándékú kiszélesítéséből kár nem származik, de előre is kétségessé teszi a teljességet, mert alig képzelhető, hogy az említettek mellett másnyelvű külföldi munka ne érintené a szóbanforgó tárgyat. A könyv egyik jegyzete (11. l.) magától értetődőnek mondja a vonatkozó törvények, országgyűlési jegyzőkönyvek és a kalendáriumok mellőzését. Ehhez bizony már szó fér, mert az így elmaradt adatok az érdekelt kutatókra nézve nem közömbösek. Az azonban kétségtelen, hogy a szerzők így is hasznos munkát végeztek s a mű jelen alakjában is hiányt pótló. *Gy. B.*

Két doktori értekezés. [*Holló Domokos: A garabonciás diák alakja a magyar néphagyományban.* Budapest, 1934. 35 lap. (A Ferenc József-tudományegyetem Néprajzi Intézetének kiadványai, 7. sz.) — *Benkő László: A „Halott völégény” története.* (Lenore-monda. — Die Lenorensage.) Típus-tanulmány. Marosvásárhely, 1934. 8-r., 61 lap. (A Ferenc József-tudományegyetem Néprajzi Intézetének kiadványai, 8. sz.)]

Ez a két tanulmány annak az egyetemi szeminárium munkásságnak a terméséből való, amelyet Solymossy Sándor indított meg Szegeden s alig néhány évi professzorsága alatt is szép sikerűvé fejlesztett.

A 7. sz. kiadványban *Holló Domokos* az ősrégi magyar néphagyomány egyik ma is élő, közismert elemét, a garabonciás diák alakját veszi a folklorisztika eszközeivel lelkiismeretes vizsgálat alá. Dolgozata első felében a népnév hitének a szemüvegén át mutatja be a garabonciás diák alakját és sze-

repét, elmaradhatatlan tartozékaival: a bűvös könyvvel és a sárkánnyal együtt, a második részben pedig a kritika tudományos eszközeivel elemzi és magyarázza ennek a szívos életű népi hagyománynak pogány és keresztény eredetű alkotórészeit, ezek csoportosulását, s a rávonatkozó folklorisztikai vélemények fejlődését.

A 8. sz. kiadványban *Benkő László* módszeres iskolázottsággal, a szakirodalmi széleskörű ismeretekre utalás gazdag apparátusával tárgyalja a Lenore-monda problémáját, fejt fel az egymásba fonódott szálakat, választja külön a hazai változatokat, emeli ki a bevezető-, fő- és befejezőmotívumokat, a monda szerzőségének kérdésében is kifejtve a maga feltevésszerű álláspontját.

Mind a két tanulmány előszava — a 7. számúéknak csak az eleje, a 8. számúé elejétől végig — patétikus, lírai hangon zeng; az érdekkeltés igyekezetének ezt a módját nem érezzük sem szükségesnek, sem stílszerűnek.

Egyébként — ismételjük — mind a két tanulmány sikerült munka, a szerzők munkakedvéről, hivatottságáról s a vezető professzor céltudatos irányító munkájának eredményességéről tesz tanúságot. Zs. F.

Jelentés a kalocsai növendékpapság Szt. Ágoston-Egyletének 1932–33. évi működéséről. Kalocsa, 1933. 48 l.

A beszámolókon kívül mutatóanyagot is közöl a füzet a tagok munkáiból. Két dolgozat is foglalkozik Földi Mihálynak „Az Isten országa felé” c. regényével. Közlebről érdekel bennünket Kiss Gábor dolgozata: „Irodalmi iskolánk első megindulása.” E Magyar Irodalmi Iskola 1840-ben alakult meg „Gyakorló Iskola”, illetőleg „Magyar Egyházi Olvasó Iskola” néven. Az alapítók közt volt Jámbor Pál költő, a későbbi tagok közül kiváltak Barina Vendel (Kuthen) és Szerényi Dániel költők. A történeti visszaillesztés annál értékesebb, mert a Szent Ágoston-Egylet története még feldolgozásra vár. Korábbi időből ismeretes Iharos (Fiedler Lajos) dolgozata: „Jámbor Pál, Kuthen, Szulik József és a kalocsai szeminárium irodalmi iskolája.” (Kalocsai Néplap, 1902. 34. sz.) T. K.

Arokháti Béla: Szenczi Molnár Albert és a genfi zsoldárok zenei ritmusa. Kecskemét, 1934. 27 l.

A zeneileg iskolázott Sz. Molnár zsoldároskönyvében (Psalterium Hungaricum) — mint maga mondja — a francia dallamokra, a német versek szerint formálta a magyar szöveget. Lobwasszer Albertnek német zsoldárfordítását vette alapul, de figyelemmel kísérve az eredeti francia zsoldároskönyvet is. A genfi zsoldárénekek lelkét találta meg és a magyar zenei lélek testvéri közösségébe hozta azt haza.

Érdekes a szerző fejtegetése a zenei ritmusról.

T. K.

Dengl János: A kereskedelmi szakoktatás szolgálatában. Tanulmányok, időszerű kérdések, harcok. Budapest, 1934. 306 l. A Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesületének kiadása.

A gazdag tartalmú kötet — a Dengl-émlékkönyv — voltaképpen a felső kereskedelmi iskolai tanárok tisztelgése elnökük, a kiváló érdemű egyetemi tanár előtt: meglepetésül készült a Kereskedelmi Szakoktatásban tíz éven át megjelent nagyhatású Dengl-cikkekből, amelyek az iskolafaj körén kívül is nagy hatást keltettek a hazai pedagógiai irodalom művelői között. Bennünket

azért érdekel közelebbről is a kötet, mert magában foglalja a Dengl Jánosnak Pintér Jenő magyar irodalomtörténetéről írt hét bírálatát: egy világirodalmi látókörű művelt elmének szakszerű — és fölötte elismerő — észrevételeit a hét Pintér-kötettel kapcsolatban. B. J.

Une femme de lettres du second Empire: La comtesse Julie Apraxin, sa vie, ses oeuvres. Par *Catherine Barna*. Etudes françaises publiées par l'Institut Français de l'université de Szeged. 207 l.

A szegedi egyetem Francia Intézetének kiadványaként jelent meg Barna Katalin tanulmánya: A második császárság korának egy írónője, Apraxin Júlia grófnő, élete és művei.

A kalandos életű, magyarbarát orosz hercegnő érdekes alakja lép eléink Barna Katalin munkájában. Ismerteti regény- és drámaírói működését. Apraxin Júlia grófnő, mint Batthyány Artúr gróf felesége, Tolgy Ferenc tanítványa volt, drámaíró, színésznő, a budai népszínház lelkes támogatója, az ifjú Blaháné pártfogója. A szerző érdeme, hogy Apraxin Júlia személye körül feltámasztotta a hatvanas évek elejének szellemét, adataiból sikerült kőkép alakult ki. K. A.

Géza Birkás: La Hongrie vue par un savant français en 1818. Le voyage de F. S. Beudant Paris, 1934. 32 l. Birkás Géza: Magyarország egy francia tudós szemén át, 1819-ben. Beudant Sulpicius utazása.

Száztizenhat évvel ezelőtt egy fiatal francia geológus tudományos kutató útra indul hazánkba, 800 mérföldet jár be a legkülönbözőbb tájakon, s a néppel való érintkezés sok-sok, máma különösen érdekes vonatkozások feljegyzésére sarkallja. Maga a téma is hálás. Birkás Géza jeles tolla a tanulmányt valóban élvezetessé teszi. K. A.

Hankiss János két tanulmánya. (*Az együttműködés szerepe és értéke az irodalomtudományban.* A Debreceni Szemle kiadása. 1934. — *Irodalomszemlelet.* I. sorozat. Új írók. 9. szám. 1934.)

Hankiss János tanulmányai, mint ő maga is megjegyzi, nem tartanak igényt arra, hogy valamely irodalmi rendszer teljességét szolgálják, vagy arra csak törekedjenek is. Részletszemponyokat emel ki, ezek azonban önmagukban is igen erős kisugárzó erejűek, gazdag probléma-asszociáló képességűek, úgyhogy a bennük felvetett kérdések a tudomány vizsgáldóság széles területén oszlanak el.

Első értekezésében látszatra egy irodalomszervezeti gondolatot érint meg. E gondolat mélyén át azonban sokkal egyetemesebb összefoglalásra jut ki, melyet ő együttműködésnek nevez. Igazában ez az együttműködés az irodalmi munkásság feltételeinek ideális igény-rajzát jelenti. Ennek az együttműködésnek gyökérszállai a kutató munka névtelen napszámába nyúlnak le, cronzatai pedig az európai szellem közösségébe kapcsolódnak bele. Hankiss János az irodalmi munkarend hierarchikus fölépítést adja meg ebben az elgondolásában, melynek keretein belül számos oly problémát is felvet s oly őszinte vallomással mond el megszívlelendő igazságokat, hogy ezeknek önmagukban végső konkluziójával egyenlő értékük van, ha ugyan még nem több is. S ha talán az együttműködést úgy, amint ő gondolja, inkább tudományos postulátumnak látjuk, akkor is készséggel hajolunk meg gondolata előtt, mert messze lehet róla látni.

Irodalomszemlélet c. kis kötete hat tanulmányát foglalja össze. Ezekben már erősen esztétikai érdekű kérdésekkel foglalkozik. Bár egymással nem függnek össze, végső tanulságaikban ezek is egy közös kapcsolatú gondolatban találkoznak, melyet talán az irodalom és közönség viszonyának lehetne nevezni. Hankiss az irodalom és közönség kapcsolatpárjában nem az élet és irodalom sablonját hangsúlyozza, hanem azt a belső áramlást rajzolja meg, melyen át egymásba áthatol ez az egymást életté kiegészítő magasabb szellemi közösség. A részletekben sok finomsággal, ötletességgel találkozunk, melyek eredeti szellemmel világítanak rá egy kérdés szövevényére. S ha talán itt-ott a mélység fölött át is siklik vagy nem járja végig egy problémának önmagától adódó és megkívánt teljességét (hogy csak egyet említsünk: az írói elhitetés s a közönség valóságérzékének viszonya), azt nem lehet tagadnunk, hogy témalátásában, problémafordulataiban világító és termékenyítő hatásokat és indításokat kapunk. Különösképpen pedig az hat ezekben a tanulmányokban, hogy mentek az önmagukért önmagukban kiélő elvontságoktól, fikcióktól, amelyekbe ma eltévedett a német esztétikai gondolkodás s ezáltal egymástól messze kerültek a Hankissnál annyira egységet jelentő irodalom és közönség. U

Zsoldos Jenő: A felvilágosodás német-zsidó írói és a magyar irodalom. Budapest, 1934.

A tanulmány szerzője gondos elmélyedéssel világít rá arra a szellemi hatásterületre, melyet a zsidó racionalista szellem német képviselői, főként: Sonnenfels József, Mendelssohn Mózes és Bendávid Lázár teremtettek meg a magyar felvilágosodás irodalmában. Azok az adatok, melyeket kutató munkája felsorakoztat, kétségtelenül igazolják, hogy az európai racionalizmusnak nálunk is megjelenő irányában mennyi eredő-erő része volt az előbb említett kiváló gondolkozóknak s ezáltal a magyar irodalomtörténet is teljesebb ismerethez jutott e kor tisztább és élesebb megértéséhez. E tárgyi eredmények maguktól adják meg a tanulmány igen komoly, s a tudományos elismerésre méltán rászolgáló értékét. Kutató munkáknak újabban kezdünk híjával lenni. Az esztétikai szabadlátás, a szolid adatok ellenőrzésétől magát függetlenítő szintézis veszélyeztetni kezdik az irodalomtörténet tudományának szilárdságát. Ezért örülünk minden olyan munkának, mely a részletek bizonyosságát hozza, jövőendő alapvetését egy majdani egyetemesebb összefoglalásnak. Kár, hogy a szerző módszerében nem eléggé mértéktartó: adataiból azokon túlmenő általánosításokra törekszik. Ezáltal ítéleteiben nagyobb sugárú értékékört rajzol meg, mint azt tényei megengedik. Különösen feltűnő ez tanulmányát átható magyar zsidó-szemléletmód változásának mesterséges feltevésénél s a belőle vont következtetésnél. Abból, amit a szerző kimutat, a magyar felvilágosodás képviselőinek zsidó-szemléletére nem következik több, mint amennyi a felvilágosodás szelleméből kikiváncozott. Azt sem gondoljuk, hogy a felvilágosodástól a romantikus zsidó-szemléletig nyílegyenes lett volna az út. A fejlődés útját itt másirányú és természetű behatások is vezették és tették bonyolulttá. ts.

Nyakas Sarolta: Az első pécsi nyomda története. (Közlemények a pécsi Erzsébet Tudományegyetem könyvtárából, 32. és Specimina dissertationum . . . , 59. sz.) Pécs, 1934. Dunántúl-ny. 8-r. 87, (3) 1.

Ez az alapos készültséggel, kimerítő levéltári kutatások alapján s a

nyomda jobbára jelentéktelen termékeinek gondos technikai átvizsgálásával megírt tanulmány szemléletes képet nyújt az első pécsi nyomda s a valamivel előbb keletkezett, de már 1819-ben megszűnt pécsi papírmalom viszontagságos történetéről. A nyomda alapítója, Engel János József, úgy látszik Budán, Landerer Katalinnál tanulta ki mesterségét s tipográfiai felszerelését a budai Landererekhez hasonlóan, ő is a bécsi Trattner-cégtől szerezte be. A nyomda 1773-ban kezdette meg működését s fénykora az 1776—77. évekre esik, amikor a könyvtárt alapító, nagyműveltségű s mecenáshajlamú Klimó György pécsi püspök foglalkoztatta. A püspök halála után a nyomda egyre veszített jelentőségéből s Engel özvegye, Vizer Krisztina, majd veje, Knézevich István alatt sem tudott föllendülni. Végre is 1836-ban, miután Szepessy püspök már 1834-ben megkapta a püspöki nyomda felállításához a helytartósági engedélyt, végkép kimúlik. Magyar irodalomtörténeti szempontból a nyomda legérdekesebb termékei Kónyi János Gellert- és Tessedik-átdolgozása, Csokonai V. Mihály egy alkalmi verse és az 1806. évi *Tiszti szótár*. A nyomdából Engel idejében (1773—96) 85 mű 7575 lap terjedelemben (köztük 26 magyar, az első 1776-ban), Engelné alatt (1796—1814) 61 mű 1992 lap terjedelemben (ebből 23 a magyar) s végül Knézevich korában (1815—36) 80 mű 3157 lap terjedelemben (ebből 19 magyar) került ki. — A csinos kiállítású munkát több fejléc, kezdő- és záródísz ékesíti, de szerző csak elvétve árulja el, hogy azok az Engel—Knézevich-nyomda mely termékéből vannak reprodukálva. Nyakas értekezésének függeléke gyanánt megjelent Vida Mária gondos összeállítása a nyomda összes ma még föllelhető termékeiről, amely „*Az első pécsi nyomda kiadványainak időrendes jegyzéke*” címen, mint a *Közlemények a pécsi Erzsébet Tudományegyetem könyvtárából* című vállalat 31. füzeté külön is napvilágot látott. Ez, úgy látszik, részlet Vida teljesebb pécsi könyvészetéből, amely 1867-ig állítja egybe a pécsi sajtó termékeit s amelyet Nyakas (műve 5. lapján), mint az imént említett Közlemények 8—10. számát idéz. Minthogy a Közlemények e 8—10. füzeté nincs meg a Magyar Nemzeti Múzeum kötelempéldányai között, nagy a valószínűség, hogy nyomtatásban mindaddig nem jelent meg. Ha ez így van, úgy helyes volna, ha Vida munkáját a tudományos bibliográfia igényeinek megfelelően átdolgozná: nevezetesen teljes, az impresszumokra is kiterjedő címleírásokat hozna s minden egyes adaléknál feltüntetné, hogy azt melyik könyvtár példányáról másolta le vagy pedig, ha másodkézből merített, mi volt az irodalmi forrása. Hogy az ilyen időrendi egybeállításból a betűsoros névmutató, amelyet a jelen mutatóványnál sajnosan nélkülözünk, nem hiányozhatik, az természetes. *Gulyás Pál.*

Irodalomtörténeti tárgyú értekezések az 1933/34. évi középiskolai Értesítőkből.

A budapesti középiskolák Értesítői szinte kivétel nélkül Pintér Jenő új irodalomtörténetét méltatják. Legtöbben tisztán a nagy művet elemzik, de egyesek Pintér Jenő írói fejlődésének, mások a magyar irodalomtörténetírás történetének keretébe helyezik. E meleghangú méltatásokban a budapesti magyar irodalomtanárok (egyúttal jelentős részben irodalomtörténetírók) mintegy a magyar tanárság képviselőiben nyújtják az osztatlan elismerés koszorúját a magyar irodalomtörténetírás büszkeségének s nemzeti nagytett számba menő korszakalkotó művének. — *Klempa Károly: Romantikus drámánk spanyol vonásai.* (A keszt-

helyi prémontrei reálgymnázium Értesítője, 1—50. l.) A terjedelmes értekezés a spanyol romantikus drámairodalomnak (Lope de Vega, Calderon, Moreto műveinek) hazánkban való elterjedését s drámairodalmunkra való hatását tárgyalja. Bevezetőül jelzi a spanyol dráma szerepét a német romantikus mozgalomban, majd részletezőbben tárgyalja térfoglalását Bécsben, hol a tulajdonképeni „hiszpanizmus“ kialakult. Külön fejezetben írja le a spanyol dráma szerepét és hatását a magyarországi német színpadon 1778—1837 között. Bő adataiból kitűnik, hogy a budai és pesti német színház e tekintetben a bécsinek hű tükrö. A következő részben a spanyol dráma térfoglalását tárgyalja a magyar színpadon. Kimutatja, hogy a magyar színpad spanyol darabjai kezdetben kizáróan németből való átdolgozás útján terjedtek el. Színházeink aránylag rövid időközökben elsősorú műveket adtak. Legjobban kedvelték Calderont. A harmadik és utolsó részben a szerző a spanyol dráma és a magyar drámairodalom címmel, saját vallomása szerint is csak vázlatosan, a spanyol drámái, de olykor egyéb irodalmi hatásokat állítja össze irodalmunkban. Ez a dolgozat legérdekesebb része s kívánatos, hogy a szerző rövid jelzések és utalások helyett pontos részletezéssel rajzolja a spanyol hatásokat, melyek nem egy irodalmi termékünket új szempontból világítanak meg. — *Szetei Endre: Embersorsunk problémái az Ember tragédiájában.* (Az újpesti áll. Könyves Kálmán-reálgymnázium Értesítője, 13—40. l.) Az Ember tragédiájának ideai renaissance-a alkalmából a távozó tanítványoknak ajánlott értekezés. Az Ember tragédiájának egyik főértéke az „örökvérvényű gondolatok kiemertethetetlen gazdagsága, filozófiai mélysége és egyetemes emberi igazsága“ A szerző „Madách gondolattengeréből“ kifog néhány nagy emberi problémát. Mindenekelőtt szépen határozza meg a mű alap gondolatát: „Az egész mű a független éltideált kergető embernek a kételkedés meddő sivatagából az egyedül üdvözítő hit oázisába való befutása“. Legterjedelmesebben a tudás és hit tusáját fejtegeti. Rajzolja a természettudomány szerepét Madách korában, a materializmus térfoglalását, a tudomány mindenhatóságának hitét s Luciferben a materialista természettudósok képviselőjét látja. Helyesen fejt ki, hogy a tudomány nemes emberi érték s hatalmas fegyver az életben, de magában nem bizonyult elégnék az ember boldogítására. Erről saját korunk meggyőző bizonyosságot szolgáltat. Szól a kritika szerepéről; rámutat a természet életében mutatkozó szép harmóniára, a fájdalom léleknevelő szerepére, végül szól a szociális életfelfogásról. Az ember ott kezdődik, hol magaimádása megszűnik. Az Ember tragédiája vég-szavait: „Küzdj és bízza bízzál“ így értelmezi: harcolj a jó, igaz és szép uralmáért s higgy az emberiség magasabb rendeltetésében. — *Belohorszky Ferenc: Bessenyei György.* (A nyíregyházi ev. Kossuth Lajos-reálgymn. Értesítője, 3—13. l.) Népszerű formába öntött fejlődésrajza Bessenyei Györgynek. Kimutatja, hogy fejlődik ki benne a felvilágosodás, majd a hazafias polgár missziójának tudata s hogyan tükröződik mindez irodalmi munkáiban. Magyar tragikum, hogy a magyar érzésvilágot a nyugati, haladást jelentő eszmékkel nem tudja teljesen összeforrasztani. Egyéni fejlődés szempontjából ő irodalmunk egyik legérdekesebb alakja.

N. S

Baránszky-Jób László: A stíluselmélet új útjai. Budapest, 1934. 14 lap.

Újabb irodalmunk munkaköréből hiányzanak azok az összefoglaló tanulmányok, amelyek akár az esztétika, akár pedig a mindinkább önálló rend-

szerhez jutó irodalomtudomány európai haladásának eredményeiről számolnának be. Különösen érezhető ez a hiány amúgy is vérszegény irodalom-esztétikai tudományterületünkön. Ebből a szempontból — egyéni értékeim kívül is — jó szolgálatot tesz a fentjelzett értekezés, amely a ma legtöbbet vitatott és legnyugtalanabb területű problémának állásáról számol be.

Amióta Wölfflin fölvetette a művészetben a fejlődés immanenciájának gondolatát, azóta ez a gondolat belekerült az irodalom-esztétika problematikájába is. A problémaazonosítás felvetése azonban már önmagában is nagy veszélyt jelentett abból a szempontból, hogy az irodalmi jelenségek megismerése, általában az egész irodalomtörténet szemléletmódja idegenből vett módszerek segítségével és nem önelvű alapon folyik le. Nyilvánvaló volt, hogy ezen az úton — bár az irodalmi vizsgálódás számos új heurisztikus szemponthoz jutott — az analógia látszatának előbb-utóbb áldozatul esik az irodalom esztétikai függetlensége. Ezt a veszélyt igyekezett elhárítani egyrészt Walzel, aki az irodalmi stílus formai és tartalmi elemeinek vizsgálata felé függetlenítette s tette termékkennyé Wölfflin tanítását, másrészt pedig Dilthey, aki a szellemi atmoszféra befolyásának vitathatatlan fontosságára mutatott rá. A képzőművészet és irodalom különbsége magától adódóan jelentkezett a ketőjük között fennálló stílus különbözőségében. Mi lesz azonban a stílusmeghatározó elem, mik az összetevői ennek a bonyolultan szintétikus fogalomnak? Erre ad történeti sorrendű feleletet s e ponton lép be e probléma menetébe Baránszky-Jób értekezése.

Nagyon tanulságos az a tájékoztatás, amelyben élénk tárul az a finom szellemi küzdelem és vívódás a stílust meghatározó és azt teremtő végső elv körül. A probléma nemcsak e központi elvre szigetelődik el, hozzákapcsolódik mindaz a kor, faji, művelődési filozófiai elem is, melynek történeti feltételétől függően vagy attól függetlenül alakul ki az egyéniség kohójában a stílus ténye. A szerző nagy jártassággal mutat rá azokra a kaotikus, majd szélsőségekre kisodródó, egymást néha keresztező felfogásokra, melyek kezdve Walzel objektív normáitól, Odebrecht fenomenológiai stílus elméletéig sorra váltják egymást. Közben maga az értekezés is néhol nehéz, tömört, ránehezedik a forrásmunkák terhe, nem áll mindig kritikus távolságban hozzájuk. A kérdés nincs eldöntve. A stílusteremtés fő és egyetlen elvéül nincs más meghatározónk, mint az individuum, melynek tudatos és tudattalan megnyilvánulását különböző irányfogalmak segédútjaival magunk számára megvilágíthatjuk s elmélyíthetjük, de metafizikai mélységeit nem valószínű, hogy valaha is ki tudjuk méríteni. Az esztétikai gondolkodás s megtapasztalás határvonalán állunk, amelyen áthaladni akarni egyet jelent egy német esztétikus fájdalom vallomásával, amellyel Die unselige Zerspaltenheit unseres Denkens-ben jelöli meg a szellemi élet gyönyörű, de néha tragikus kísérleteinek meddőségét. sr.